

**Patryk Czermak, Alicja Sidor,
Aneta Stosik, Piotr Zarzycki**

**Góry miejscem wydarzeń o
charakterze religijnym**

Ekonomiczne Problemy Usług nr 66, 391-398

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PATRYK CZERMAK

ALICJA SIDOR

ANETA STOSIK

PIOTR ZARZYCKI

Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu

GÓRY MIEJSCEM WYDARZEŃ O CHARAKTERZE RELIGIJNYM

Wstęp

Turystyka górska cieszy się dużą popularnością na całym świecie. Jest ona jedną z najbardziej naturalnych i najskuteczniejszych form turystyki oraz najlepszym sposobem na poznanie krajoznawczych walorów odwiedzanego terenu. Dużą zaletą górskich wędrówek pieszych jest możliwość wyboru trasy – często z dala od przepełnionych ośrodków turystycznych lub szlaków górskich, które w szczycie sezonu letniego stają się miejscem licznych odwiedzin. O specyfice turystyki górskiej decydują głównie właściwości terenu oraz atrakcyjne, niezdegradowane jeszcze, warunki środowiska przyrodniczego. Piesza turystyka górska to także bardzo silny czynnik integrujący ludzi, tworzący platformę do wymiany poglądów kształtujących postawy człowieka. Daje także wiele możliwości wychowawczych i edukacyjnych, pozwalając doskonalić osobowość oraz nabywać cechy niezbędne w dopasowaniu się do norm społecznie pożądanых i wymaganych. Może być również elementem wychowania fizycznego, politechnicznego, estetycznego, moralnego oraz resocjalizującego, czyli zapobiegającego ujemnym wpływom wychowawczym lub je korygującego. Wędrówka po górskim terenie odpręża psychicznie, przyspiesza regenerację sił fizycznych i przeciwdziała procesom starzenia się. W znacznym stopniu pozwala rozwijać układ mięśniowo-szkieletowy, usprawnia pracę płuc i serca oraz uodparnia na zmęczenie i choroby. Uprawianie pieszej turystyki górskiej ułatwia również realizowanie potrzeb poznawczych, zaspokajanie głodu nowych doznań i silnych wrażeń. Może także stać się źródłem doświadczeń

uczuciowych, ekspresji, pozytywnych emocji i estetycznych doznań. Góry były i są dla człowieka miejscem, gdzie wyzwalana jest potrzeba ruchu, wysiłku oraz rywalizacji. Rywalizacji rozumianej nie tylko jako możliwość spełnienia potrzeby prestiżu przez uzyskanie wysokiej pozycji w grupie osób o podobnych zainteresowaniach, ale przede wszystkim jako przezwyciężanie własnych słabości, lęku przed ekspozycją czy zmęczenia. Pokonywanie tych słabości nagradzane jest przez góry wspianymi i niezapomnianymi doznaniem towarzyszącymi zdobyciu szczytu czy osiągnięciu innego celu. W miejsce zmęczenia pojawia się satysfakcja oraz poczucie własnej wartości i zadowolenia¹.

Współczesny świat stawia jednak przed człowiekiem wiele wyzwań, którym nie zawsze może on sprostać. Cywilizacja wielkoprzemysłowa, skazując ludzi między innymi na wiele niedogodności, doprowadza do nadmiernych przeciążeń psychofizycznych. Zmęczeni szukają ciszy i spokoju, gdzie mogą osiągnąć stan swobodnego oczyszczenia. Oddalenie się od skupisk ludzkich, trudne i surowe warunki, ale także bogactwo przyrody w górach ułatwiają taką kontemplację i zadumę, doprowadzając często do realizacji duchowych wartości. Wyprawy górskie nabierają zatem dość powszechnie charakteru niecodziennej pielgrzymki do Boga, a usytuowane na szlakach górskich symbole religijne nieraz wywołują w ludziach silne postanowienie zmiany stylu życia.

1. Cel pracy

W opracowaniu podjęto próbę ukazania szczególnej wartości obszarów górskich jako miejsca o znaczącym występowaniu symboli religijnych, ośrodków kultu religijnego, materialnych obiektów sakralnych oraz charakterystycznych szlaków turystycznych jako istotnych w życiu turystów podczas wędrowek górskich.

W przyjętych rozważaniach, chcąc przedstawić wybrane przykłady szeroko pojmowanych obiektów kultu religijnego w jak najszerszym ujęciu, nie tylko systematycznym, ale i geograficznym, posłużono się metodą analizy materiałów źródłowych opisujących badaną tematykę.

¹ P. Zarzycki, *Współczesna piesza turystyka górska w Polsce i jej uwarunkowania*, praca doktorska, AWF, Wrocław 2003.

2. Analiza materiałów źródłowych

Góry ze względu na swój majestat, ogrom, tajemniczość i niedostępność wzbudzały zainteresowanie ludzi od zarania dziejów. Zawsze stanowiły one wyjątkowe miejsca i budziły szacunek. Jeszcze na początku XIX w. człowiek nie wychodził w góry dla przyjemności i nie spędzał w nich czasu wolnego. Środowisko górskie jawiło mu się jako obcy i nieprzyjazny teren, na którym czekały wszelkiego rodzaju niebezpieczeństwa, a nawet śmierć. Z czasem jednak ludzie coraz śmielej i częściej zaczęli podejmować wędrowki górskie. Pierwszymi odkrywcami gór byli pasterze, myśliwi oraz poszukiwacze przygód. W końcu też przyszedł czas na zdobywanie dziewiczych szczytów oraz dokonywanie bardzo ważnych dla całej ludzkości odkryć naukowych.

Obecnie góry są coraz ważniejszym obiektem badań w bardzo wielu dziedzinach nauki (np. biologiczne, humanistyczne, ekonomiczne, medyczne, prawne, o kulturze fizycznej, o zdrowiu czy w końcu teologiczne). Wciąż pozostają miejscem, gdzie nie dotarły jeszcze negatywne wpływy cywilizacji. Stały się tym samym bardzo atrakcyjnym obszarem do podejmowania różnorodnych form turystyki, a więc miejscem wypoczynku ludzi z prawie każdego szczebla społecznego².

Religijna symbolika gór jest bardzo bogata. W religii babilońskiej czy greckiej góra była symbolem mocy, potęgi i wieczności. Wierzono, bez względu na wyznawaną religię, że góry są siedzibą bóstw, ale także i demonów. Dlatego święte góry można spotkać na całym świecie. I ta zasada sprawdzała się bez względu na wyznawaną religię. Zdarza się, że ta sama góra jest przedmiotem kultu w wielu religiach, np. góra Adama na Sri Lance to święte miejsce dla buddystów, hindusów, muzułmanów i chrześcijan odłamu wschodniego. Święte góry są szczególnie obecne w religiach wschodnich. Czasami za święte uznaje się całe łańcuchy górskie, jak np. Himalaje, gdzie znajduje się wiele miejsc kultu. Górcom poświęcono wiele miejsca między innymi w Biblii. Liczne zdarzenia biblijne rozgrywały się w górach, a najczęściej na ich szczytach. Za najbardziej znaną uchodzi góra Synaj w Egipcie, która corocznie odwiedzana jest przez rzesze turystów³.

Na świecie jest wiele miejsc położonych w górach, które słyną z występowania ośrodka kultu religijnego, jakim jest sanktuarium. Do najbardziej znanych na świecie należy Sanktuarium Matki Bożej Płaczącej w La Salette we francuskich Alpach. W Polsce znaczącymi są ośrodki kultu religijnego (pielgrzymkowe) położone w Karpatach Polskich, głównie w Tatrach i na Podhalu. Znajdują się tu: największe po Fatimie centrum apostołstwa fatimskiego na świecie sanktuarium Matki

² W. Lewanowski, M. Zgorzelski, *Leksykon „Góry Wysokie”*, Wyd. Wiedza Powszechna, Warszawa 2002.

³ P. Różycki, *Cisza górskich pustelni i sanktuariów w pielgrzymowaniu do Boga*, w: *Turystyka religijna na obszarach górskich*, red. A. Jackowski, F. Mróz, I. Chodorowicz, Wyd. Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu, Nowy Targ 2009.

Bożej Fatimskiej w Zakopanem-Krzepiówkach, sanktuarium Matki Bożej Jaworzynskiej Królowej Tatr na Wiktorówkach w pobliżu Rusinowej Polany czy pustelnia św. Brata Alberta na Kalatówkach. Znaczenie pustelni wzrosło po beatyfikacji (w 1983 roku) i kanonizacji brata Alberta Chmielowskiego, a także po beatyfikacji siostry Bernardyny Marii Jabłońskiej w 1997 roku. Ogromne znaczenie ma również sanktuarium maryjne w Ludźmierzu, gdzie znajduje się słynna figurka Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus. Ważne miejsce wśród sanktuariów maryjnych zajmuje także sanktuarium Matki Bożej Objawiającej Cudowny Medalik w Zakopanem-Olczy oraz sanktuarium Matki Bożej Jasnogórskiej w Bachledówce. W innych regionach kraju do najbardziej znanych należy sanktuarium Matki Bożej Śnieżnej położone w Sudetach na stoku Iglicznej oraz sanktuarium Matki Bożej Królowej Polski w Szczyrku (sanktuarium na Górcie) w Beskidzie Śląskim. Polskie sanktuaria położone na szlakach górskich wyznaczają ważne kierunki migracji pielgrzymkowych. O randze tych sanktuariów decydują przede wszystkim tradycje pątnicze, walory przyrodnicze i krajobrazowe oraz usytuowanie przy szlakach pielgrzymkowych, zwłaszcza przy Szlaku Papieskim.

Symbole religijne przypominające o pielgrzymowaniu człowieka do ostatecznego celu od dawna ustawiane są także na szczytach górskich. Przykładem są tu ogromne krzyże górujące nad górskim i pogórskimi miejscowościami. Za najbardziej znany w Polsce uznać należy krzyż na Giewoncie, który stał się ważnym miejscem kultu Męki Pańskiej dla górali oraz turystów odwiedzających Tatry. Postawiony przez mieszkańców Zakopanego 19 sierpnia 1901 roku z inicjatywy ks. Kazimierza Kaszelewskiego stał się symbolem wiary górali. Ojciec Święty Jan Paweł II w homilii wygłoszonej 6 czerwca 1997 roku w sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej w Zakopanem-Krzepiówkach powiedział: „Dzisiaj dziękowałem Bogu za to, że wasi przodkowie na Giewoncie wzniesli krzyż. Ten krzyż patrzy na całą Polskę, od Tatr aż do Bałtyku, ten krzyż mówi całej Polsce: *Sursum corda!* W górę serca! Trzeba, ażeby cała Polska, od Bałtyku aż po Tatry, patrząc w stronę krzyża na Giewoncie, słyszała i powtarzała: *Sursum corda!* W górę serca!”⁴. Od 1983 roku na Giewont organizowane są dwa razy do roku pieszce pielgrzymki. Pierwsza wyrusza 19 sierpnia w rocznicę postawienia krzyża z kościoła św. Krzyża w Zakopanem, a druga organizowana jest 14 września w święto Podwyższenia Krzyża Świętego. W każdej z tych pielgrzymek uczestniczy od 300 do 500 pątników⁵.

W Polsce krzyże stoją nie tylko na szczytach gór, ale i na turystycznych szlakach górskich. Przykładem są: Biały Krzyż na Przełęczy Salmopolskiej

⁴ Jan Paweł II, *Jezus Chrystus wczoraj, dziś i na wieki*, Jan Paweł II w Polsce 31 maja–10 czerwca 1997 r., numer specjalny polskiego wydania „L'Osservatore Romano”1997.

⁵ I. Chodorowicz, F. Mróz, *Pielgrzymowanie i turystyka religijna do ośrodków pielgrzymkowych w Tatrach i na Podhalu*, w: *Turystyka religijna na obszarach górskich*, red. A. Jackowski, F. Mróz, I. Chodorowicz, Wyd. Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu, Nowy Targ 2009.

w Beskidzie Śląskim stojący przy szlaku ze Szczyrku na Malinowską Skałę i dalej na Baranią Górę, Krzyż Jubileuszowy Ziemi Żywieckiej na Bendoszcze Wielkiej w Beskidzie Żywieckim, krzyż na szczycie Rycerzowej Wielkiej, również w Beskidzie Żywieckim, krzyż nad Czarnym Stawem pod Rysami i na Polanie Waksmundzkiej w Tatrach, krzyż na szczycie Cergowej w Beskidzie Niskim, krzyż na Tarnicy w Bieszczadach, który upamiętnia pobyt Karola Wojtyły w 1954 roku.

Na szlakach górskich można spotkać również wiele kapliczek i figurek świętych, które wzbogacają krajobraz i jednocześnie zmuszają wędrujących turystów do chwili zadumy i refleksji. Wiele z nich związanych jest z osobą Karola Wojtyły, który przed wybraniem na papieża chętnie wędrował po szlakach górskich. Ślady Jana Pawła II w Beskidzie Żywieckim na Podbabiogórzu są eksponowane w wielu miejscach. Jednym z nich jest szczyt Babia Góra, pod którym 30 sierpnia 1984 roku umieszczono figurkę Madonny jako wotum wdzięczności za ocalenie Ojca Świętego Jana Pawła II. 14 września 1984 roku została tam odprawiona pierwsza msza św. za papieża i ludzi gór związanych z niesieniem pomocy. Od tamtej pory msze (nazywane „goprowskimi”) odprawiane są co roku w połowie września.

Na szczycie Babiej Góry po stronie południowej stoi także wzniesiony przez Słowaków pomnik poświęcony Janowi Pawłowi II oraz tablica pamiątkowa. Podobny pomnik, ale w formie obelisku, znajduje się w niedalekiej odległości od samego szczytu, po stronie polskiej na przełęczy Lipnickiej (Krowiarki). Każdego roku w tym miejscu, w kwietniu, w rocznicę śmierci Ojca Świętego, odprawiana jest msza święta.

Wśród licznych kapliczek rozsianych po wielu szlakach górskich warto wspomnieć kapliczkę na Baraniej Górze w Beskidzie Śląskim, kapliczkę na Magurce Wilkowickiej w Beskidzie Małym, kapliczkę na Hali Pisanej, pod Niemcową i pod Jaworzyną w Beskidzie Sądeckim, 16 kapliczek Drogi Krzyżowej w Górach Opawskich czy kapliczkę św. Wawrzyńca na Śnieżce w Karkonoszach.

Inną kategorią obiektów sakralnych chętnie odwiedzanych przez turystów są drewniane kościoły. Do najbardziej znanych należy kościół pw. św. Andrzeja w Gilowicach pochodzący z XVI w. Dwa drewniane kościoły stoją także w pobliżu Istebnej w Beskidzie Śląskim: kościół Podwyższenia Krzyża Świętego z XVIII w. znajdujący się na przełęczy Kubalonka oraz kościół pw. Matki Bożej Fatimskiej na Stecówce. Dla luteranów polskich ważne znaczenie religijne mają tzw. leśne kościoły w Beskidach, gdzie z dala od prześladowczych spojrzeń oddawali się modlitwie i odprawiali nabożeństwa. Szczególnym miejscem jest dla nich „Kamień” na Równicy w Ustroniu⁶.

⁶ R. Matkowski, *Sanktuaria, obiekty i ślady kultury chrześcijańskiej w diecezji bielsko-żywieckiej jako miejsca docelowe turystyki religijnej*, w: *Turystyka religijna na obszarach górskich*, red. A. Jackowski, F. Mróz, I. Chodorowicz, Wyd. Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu, Nowy Targ 2009.

W XIX w. wiele miasteczek w Karpatach Polskich zamieszkiwała ludność chasydzka. Teren ten stał się ważnym centrum duchowym oraz miejscem pielgrzymkowym dla wyznawców tego odłamu judaizmu. Wskutek wydarzeń II wojny światowej chasydzi zniknęli z tych terenów, jednak kult cadyków chasydzkich jest tu nadal żywy⁷.

Góry, które dla wielu turystów są wymarzonym miejscem odpoczynku i kontemplacji, często stają się też miejscem ich spoczynku. Aby uczcić pamięć tych, którzy stracili życie w górach, postawiono wiele symbolicznych cmentarzy. Stanowią one swego rodzaju przestrogę dla żyjących, ale i miejsca do wyjątkowej zadumy. W Polsce takim symbolicznym miejscem jest Cmentarz Ofiar Gór w Kotle Łomniczki w Sudetach. Inne przykłady to: Symboliczny Cmentarz Ofiar Tatr nad Osterwą położony w Dolinie Złomisk, Symboliczny Cmentarz Ofiar Tatr Zachodnich w Dolinie Żarskiej czy Cmentarz Ofiar Gór w Małej Fatrze położony w Dolinie Wratnej.

Podobne symboliczne cmentarze można spotkać w każdych górach świata, także w tych najwyższych, gdzie każdego roku ginie jakiś alpinista. Największym symbolicznym cmentarzem w górach wysokich jest Kopiec Gilkeya pod K2. Nazwa kopca pochodzi od amerykańskiego alpinisty Artura Gilkeya, który zginął w trakcie wyprawy w roku 1953 roku. Niestety, na cmentarzu tym widnieje również kilka tablic upamiętniających śmierć polskich himalaistów. Alpiniści chowani są w górach, gdyż one stanowią często sens ich życia. George Mallory, jeden z najwybitniejszych himalaistów i znawców Mount Everest, był zdania, że „nie można sobie wyobrazić piękniejszego miejsca na grób”⁸.

W Himalajach i Karakorum odbywają się również symboliczne pogrzeby ofiar. Ciała przeważnie grzebane są w szczelinach lodowców, a na cmentarzach umieszczane są pamiątkowe tablice. Często kolejne wyprawy powracają w następnych latach pod szczyt, na którym wydarzyła się tragedia, aby złożyć hołd pamięci swoich kolegów. Najczęściej fundowane są wówczas symboliczne pamiątkowe tablice, których odsłonięcie połączone jest z modłami. Tak wyglądało pożegnanie Jerzego Kukuczki w 2008 roku: „Blisko dwugodzinne modły w obrzędku buddyjskim odprawił lama ze świątyni w Pangboche: złożono ofiarę, rozwieszono modlitewne chorągiewki, a następnie odmówiono modlitwy w obrzędku chrześcijańskim”⁹.

Ponieważ całe pasmo Himalajów uważane jest za święte, organizacje wypraw w góry najwyższe towarzyszą modły odprawiane przed ich rozpoczęciem. Wszyscy modlą się za powodzenie wyprawy i proszą o jej szczęśliwe zakończenie, a w ba-

⁷ A. Jackowski, F. Mróz, I. Chodorowicz, *Turystyka religijna na obszarach górskich*, Wyd. Podhalańska Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu, Nowy Targ 2009.

⁸ J.K. Dorawski, *Walka o szczyt świata*, Wyd. Iskry, Warszawa 1955, s. 24.

⁹ J. Kurczab, *Polskie Himalaje. Największe tragedie*, Biblioteka Gazety Wyborczej, Warszawa 2008, s. 142.

zach powiewają buddyjskie chorągiewki modlitewne. Okazuje się także, że możliwe jest również odprawienie mszy św. na szczycie ośmiotysięcznika. W lipcu 1997 roku Polak, ksiądz Krzysztof Gardyna, korzystając z pięknej pogody, zbudował ołtarz na szczycie Gasherbrum II na wysokości 8035 m n.p.m. i odprawił jedyną na świecie uroczystą mszę.

W Polsce wiele kilometrów szlaków górskich pokrywa się ze szlakami pielgrzymkowymi związanymi z osobą Jana Pawła II. Biegące ścieżkami, które przed laty przemierzał Karol Wojtyła, noszą nazwę Szlaków Papieskich. Przypominają one o miejscach, przez które Karol Wojtyła wędrował, najpierw jako ksiądz, potem biskup i kardynał, a w końcu jako papież. Szlaki te prowadzone są po istniejących już szlakach górskich Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, a w niektórych miejscach stanęły na nich specjalne tablice informacyjne oraz drogowaskazy. Pomysłodawczynią tworzenia Szlaków Papieskich jest Urszula Własiuk, prezes Fundacji „Szlaki Papieskie”. Do najważniejszych należy zaliczyć: Małopolski Szlak Papieski, Gorczański Szlak Papieski, Podhalański Szlak Papieski, Szlak Papieski w Beskidzie Wyspowym, Szlak Papieski w Beskidzie Sądeckim, Szlak Papieski w Beskidzie Żywieckim, Szlak Papieski w Tatrach, w Dolinie Jarząbczej, Szlak „Ścieżkami Jana Pawła II” w Krakowie, Kamienny Szlak Papieski na Kanale Augustowskim, Szlak Kajakowy im. kard. Karola Wojtyły, Szlak Papieski Harmężę – Kozy – Straconka, Dolnośląskie Szlaki Papieskie oraz Kolejowy Szlak Jana Pawła II. Warto podkreślić, że szlaków papieskich z roku na rok przybywa¹⁰.

Jednym z najważniejszych chrześcijańskich szlaków pielgrzymkowych jest tzw. Droga św. Jakuba do miejscowości podgórskiej Santiago de Compostela w Górach Kantabryjskich. Co ważniejsze, nie wyznaczono jednej stałej trasy, lecz obecnie jest to sieć szlaków przecinających nie tylko Polskę, ale całą Europę.

Podsumowanie

Zaprezentowane w powyższym opracowaniu wybrane przykłady materialnych obiektów sakralnych, szlaków turystycznych o specjalnym znaczeniu, charakterystycznych miejsc nawiązujących do różnych religii czy w końcu symboli religijnych pozwalają przyjąć tezę o szczególnym ich bogactwie zarówno pod względem liczby, jak i ich zróżnicowania pod względem form występowania. Odbiór tych obiektów uzależnione jest w głównej mierze od charakteru pobytu w górach, a w konsekwencji typu turysty. Pielgrzym wędrowkę górską podejmuje głównie w celach związanych z wiarą i spełnieniem modlitewnych obrzędów. Turysta religijny traktować może wskazane obiekty jako źródło wiedzy krajoznawczej lub kulturowej. Podobnie zresztą potraktować je może turysta wypoczynkowy i krajo-

¹⁰ U. Własiuk, *Szlaki Papieskie*, Wyd. Edycja Św. Pawła, Częstochowa 2010.

znawczy. Trochę inaczej, głównie za sprawą charakteru wędrowki, traktować będzie góry (w tym zakresie) turysta wysokogórski, alpinista czy himalaista. Miejsca z występowaniem symboli religijnych (kopce, tablice, symboliczne cmentarze, odprawiane modły) mogą przenosić go w świat wspomnień o kolegach, którzy zginęli, lub choć na chwilę urealnić podejmowane ryzyko. Bez względu jednak na charakter pobytu i cel podejmowanej wędrowki górskiej można przyjąć założenie, że góry nabierają dla każdego człowieka szczególnego znaczenia o wysokiej wartości duchowej. I tylko od dominujących motywów wyjazdu w góry, jak i w pewnym stopniu siły wiary zależy ich postrzeganie.

MOUNTAINS AND MOUNTAIN ROUTES – SITE OF RELIGIOUS GATHERINGS

Summary

Mountain environment serves as a retreat for numerous tourists hoping to find their moments of peace. There they find time to pursue their interests, and enjoy their hobbies, at the same times developing certain habits aimed to fulfil a variety of goals including, first and foremost, relaxation, health and physical activity. Mountaineering provides tourists with an opportunity to shape their mental and physical condition and to hone the abilities which help find their way to adjust to adopted norms and expected social behaviours both in a group of mountain wanderers and in everyday life. Many find mountains an escape from the hubbub of urban environment, a site where tough and severe conditions accompanied by breathtaking landscape will encourage visitors to calm down, contemplate and, sometimes, to get close to God.

The paper presents, on a systematic basic, selected places, premises and events of religious character set in mountain surrounding in Poland and throughout the world.

Translated by Katarzyna Mironowicz